

Janusz Sierosławski, Antoni Zieliński
Zakład Badań nad Alkoholizmem i Toksykomaniami
Instytut Psychiatrii i Neurologii

NORMY WIEKU INICJACJI ALKOHOLOWEJ¹

WSTĘP

Próby z alkoholem wśród dzieci i młodzieży są od dawien dawna zjawiskiem nader rozpowszechnionym. Zarówno na początku stulecia (Ciembroniewicz J. 1913) jak i w dwudziestolecium międzywojennym (Neczaj-Hruzewicz 1937, Gnoiński S., 1938) w pierwszych dziesięcioleciach okresu powojennego (A. Świącicki 1965, Kołakowska-Przełomiec H. 1979) i w ostatnim pięcioleciu (Stepień E. 1995, Sierosławski J. 1996) zdecydowana większość młodzieży (około 85-95%) poznawała smak alkoholu w okresie szkoły podstawowej. Na początku tego stulecia nagminne było podawanie dzieciom alkoholu przez rodziców i krewnych („przymuszanie” przy różnych okazjach), zwyczaj ten zanika w okresie dwudziestolecia pod wpływem ostrej kampanii środowisk trzeźwościowych (kwartalnik „Trzeźwość” 1923-1939) po wojnie w obiegu publicznym panuje już niepodzielnie pogląd o szkodliwości alkoholu zwłaszcza w oddziaływaniu na młody organizm. Wyniki badań wskazywały jeszcze do końca lat 80., że również opinia publiczna zgodnie nie dozwalała na picie alkoholu przed pełnoletnością (przy jawnym rozdzwieku z praktyką wychowawczą wielu rodzin). Lata 60. zapoczątkowały procesy emancypacyjne wśród młodzieży co znalazło swój wyraz w kontestacji tradycyjnych wartości mieszczańskiego społeczeństwa, upowszechnieniu mody młodzieżowej, liberalizacji obyczajowości seksualnej i także prób wprowadzenia nowych, obok alkoholu i tytoniu narkotyków. W kolejnych latach rozwinął się swoisty kult młodości wiążący w synonim postęp z młodością (Zieliński A. 1994). Zapewne jednym z pozytywnych następstw tego kultu jest moda na zdrowe style życia („zachowanie młodości jak najdłużej”) innym wymykającym się jednoznacznej ocenie wynikiem emancypacji jest zawłaszczanie przez młodzież sfer życia tradycyjnie zawarowanych dla dorosłych. Dawniej młodzi ludzie sięgali

¹ Badania wykonane na zlecenie Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

po alkohol ukradkiem, bez jawnego przyzwolenia dorosłych, i ze świadomością przekraczania norm, teraz, robią to prawie otwarcie i bez poczucia niestosowności takiego zachowania. Wprawdzie nadal norma prawna podobnie jak poczucia moralne przeważającej części społeczeństwa przyzwalają na picie alkoholu dopiero po osiągnięciu pełnoletności to jednak dostrzec wyraźnie można jak ostatnich latach nasila się zjawisko łamania tej normy. Badania pokazują wzrost odsetka konsumentów alkoholu wśród niepełnoletnich i wzrost spożycia w tej kategorii konsumentów (Stępień 1995, Sierosławski 1996). Nową sytuację stwarza szczególnie dynamiczna ekspansja piwa na naszym rynku. Sugerowana reklama skierowana na młodzież, powstawanie pubów piwnych zorientowanych wyraźnie na młodzież w pobliżu szkół doprowadzić mogły do zmiany obyczajowej, w której napój ten zaczął być traktowany za odpowiedni dla młodzieży (Świątkiewicz 1995). Powszechnie łamana jest norma prawna zakazująca sprzedawania napojów alkoholowych nieletnim (Grudziak-Sobczyk 1993). Działanie alkoholu na młody organizm ma szczególnie destrukcyjny charakter, zarówno w płaszczyźnie fizjologicznej jak psychologicznej. Intensywne picie w młodym wieku powoduje znaczne skrócenie czasu potrzebnego do wykształcenia się zespołu uzależnienia od alkoholu (Kulisiewicz 1982). Dlatego tak ważne jest uważne śledzenie zmian w poziomie społecznego przyzwolenia na picie napojów alkoholowych przez nieletnich.

CEL BADANIA

Referowane badania miały charakter praktyczny. Ich głównym celem było dokonanie diagnozy stanu świadomości społecznej w kwestii abstynencji i umiaru w picciu napojów alkoholowych oraz poczuć moralnych odnośnie picia i nadużywania alkoholu. Nasza uwaga koncentrowała się przede wszystkim na młodzieży. Przemiany ostatnich lat w sposób szczególny odznaczają swe piętno na młodym pokoleniu. Młodzież jest bardziej podatna na zmiany obyczajowe, łatwiej niż starsze pokolenie podchwytuje nowe wzory kulturowe. Jednocześnie alkohol w przypadku młodzieży, szczególnie tej nastoletniej stanowi źródło znacznie większych zagrożeń. Jak wynika z badań realizowanych w szkołach (Sierosławski 1996) picie alkoholu wśród młodzieży nastoletniej staje się normą, przynajmniej w sensie statystycznym. Poznanie reakcji społecznych reprezentantów wszystkich pokoleń na ten proces wydaje się mieć duże znaczenie dla planowania strategii prewencyjnej.

Przedmiotem tego artykułu są opinie społeczne względem wieku w jakim dopuszczalne jest już picie napojów alkoholowych. Spróbujemy odpowiedzieć na dwa pytania. Pierwsze – o uwarunkowania postawy liberalnej, dopuszczającej podejmowanie pierwszych prób z poszczególnymi napojami alkoholowymi przed osiągnięciem 18 lat; drugie o zmiany w świadomości społecznej w tym zakresie na przestrzeni ostatnich 30 lat.

METODA I MATERIAŁ BADAWCZY

Badania zrealizowano metoda wywiadów ankietowych. Narzędziem badawczym był rozbudowany kwestionariusz o przewadze pytań zamkniętych.

TABELA 1
Charakterystyka społeczno-demograficzna, styl wychowania oraz doświadczenia alkoholowe badanych (odsetki badanych)

Płeć	
mężczyzna	47,2
kobieta	52,8
Wiek badanych	
16-25	22,2
26-35	16,2
36-45	22,8
46-55	15,1
56-65	12,9
66+	10,8
Stan cywilny	
kawaler/panna	26,4
małżeński	61,4
rozwidzeni/wdowi	12,1
Wykształcenie	
podstawowe	27,7
zasadnicze zawodowe	31,0
średnie	34,6
wyższe	6,7
Status zawodowy	
pracujący	44,9
niepracujący	55,1
Grupa społeczno-zawodowa	
rolnik	15,1
robotnik niewykwalifikowany	9,4
robotnik wykwalifikowany	35,8
umysłowy bez wyższego wykształcenia	19,9
umysłowy z wyższym wykształceniem	8,2
przedsiębiorca	7,4
inne	4,2
Miejsce wychowania	
miasto	47,5
wieś	52,5
Styl wychowania	
surowy	27,8
ani surowy ani łagodny	13,3
łagodny	58,9
Stosunek do religii	
wierzący i praktykujący	76,0
pozostali	24,0
Wiek inicjacji w zakresie alkoholu ogółem	
-15	25,7
16-17	28,6
18+	36,3
nie próbował (a)	9,5
Spożycie ogółem	
abstynenci	15,6
pijący do 1,2 l	46,4
pijący 1,2-6,0 l	25,0
pijący 6,1-12,0 l	7,7
pijący 12,1 l i więcej	5,3

Podstawowe pojęcie zastosowane w tych badaniach odnosiło się do „inicjacji alkoholowej” rozumianej jako pierwsze wypicie napoju alkoholowego. Normy wieku inicjacji alkoholowej ustalono w wywiadach osobno dla dziewcząt i chłopców w odniesieniu do każdego typu napoju – piwa, wina i wódki. Wzór pytania był następujący: „W jakim wieku zdaniem P. można już zezwolić na wypicie dziewczętom/chłopcóm piwa/wina/wódki?” Taki wzór pytania przejęty został z badań poprzednich (Zieliński 1993) i trzeba przyznać, że jako wskaźnik „normy wieku inicjacji alkoholowej” nie jest pozbawiony pewnej wieloznaczności. Nie jest do końca jasne, czy tak postawione pytanie zakłada przyzwolenie tylko na pierwszy i wyjątkowy kontakt z jednym z trzech typów napojów bądź to dla zaspokojenia ciekawości młodego człowieka lub w celach wychowawczych, aby czuć nad tym dość istotnym momentem życia, czy też chodzi o takie przyzwolenie, które otwiera młodemu człowiekowi furtkę do co najmniej okazjonalnego picia tych napojów.

Badanie zrealizowano na jesieni (wrzesień-listopad) 1995 r. na ogólnopolskiej próbie losowej mieszkańców w wieku 15 lat i więcej. Schemat doboru próby opierał się na losowaniu całych gospodarstw domowych, a właściwie zajmowanych przez nie mieszkań. W wylosowanym mieszkaniu ankieter przeprowadzał wywiad z wszystkimi członkami gospodarstwa domowego, którzy mieli co najmniej 15 lat. Operatem losowania była próba matka pobrana z danych spisu powszechnego GUS. Zrealizowano 2160 ankiet co stanowi 90,1% oczekiwanej liczebności próby.

Rozkład cech społeczno-demograficznych w próbie nie obiega od rozkładu cech takich jak płeć, wiek, wykształcenie w populacji generalnej (Tabela 1). Kobiety stanowiły 53% próby, mężczyźni – 47%, mieszkańcy wsi – 38%, miast 68%, osoby z wykształceniem podstawowym – 28%, zasadniczym zawodowym – 31%, średnim – 34% i wyższym – 7%. Najliczniejszą grupę stanowili czynni zawodowo – 45%, następnie renciści i emeryci – 27%, uczniowie i studenci – 14% i gospodynie domowe – 4%.

W połowie badani wychowywani byli w miastach, w połowie na wsi. Ponad połowa respondentów oceniła styl wychowania jakiemu podlegali jako łagodny. Tylko niespełna 28% uznało, że otrzymało surowe wychowanie.

Większość badanych identyfikuje się jako osoby przywiązane do religii. Ponad 3/4 respondentów określiło się jako osoby wierzące i praktykujące.

Niemal wszyscy badani pili lub piją napoje alkoholowe. Tylko niespełna 10% nie zna smaku alkoholu. Wiek inicjacji alkoholowej jest zróżnicowany. Najwyższa frakcja badanych wypija po raz pierwszy po osiągnięciu pełnoletności, dla 1/4 badanych wiek inicjacji alkoholowej przypadał przed piętnastym rokiem życia. Obecnie nie pije alkoholu blisko 16% badanych. Pijących podzielić można według poziomu rocznego spożycia na 4 grupy. Najliczniejsza wypija do 1,2 litra w przeliczeniu na czysty etanol (47%). W miarę zwiększania się poziomu spożycia spadają odsetki badanych. najmniej liczna grupa (5%) wypija powyżej 12 l w przeliczeniu na 100% alkohol.

WYNIKI

Prezentacje wyników rozpoczniemy od próby identyfikacji czynników sprzyjających liberalnej postawie dopuszczającej inicjację alkoholową przed ukończeniem 18 lat. Następnie kolejno omówione zostaną opinie mieszkańców miast i wsi na temat norm inicjacji piwa, wina i wódki w odniesieniu do dziewcząt i chłopców zebrane w badaniach z lat 1962, 1984, 1989 w zestawieniu z wynikami prezentowanych tu badań z 1995. Porównania te pozwolą dostrzec jakim zmianom ulega rola alkoholu w naszej kulturze obyczajowej na przestrzeni kilkudziesięciu lat i na tym tle można będzie pełniej ocenić zmiany w ostatnim okresie objętym transformacją ustrojową.

Uwarunkowania świadomości społecznej w sprawie norm wieku inicjacji alkoholowej

Dane o odsetkach osób dopuszczających podejmowanie przez młodych ludzi doświadczeń z poszczególnymi napojami alkoholowymi przed ukończeniem 18 lat zestawiono w tabeli 2.

TABELA 2
Zgoda na picie przed 18 rokiem życia (odsetki badanych)

	dla chłopców	dla dziewcząt
Piwo	48,1	41,2
Wino	37,7	30,7
Wódka	14,4	9,8

Zgodnie z oczekiwaniami respondenci inaczej podchodzą do każdego z napojów alkoholowych. Najłagodniej traktowane jest picie piwa przez niepełnoletnich. Dopuszcza je ponad 40% badanych. W trochę niższym odsetku respondenci są skłonni zgodzić się na picie wina (ponad 30%). Najbardziej restrykcyjnie odnoszą się oni do wódki. Tylko 14% akceptuje picie tego napoju przez chłopców i tylko 10% przez dziewczęta. Generalnie w oczekiwaniach społecznych chłopcy są traktowani bardziej liberalnie niż dziewczęta, chociaż zróżnicowanie jest mniejsze niż w podejściu do poszczególnych napojów alkoholowych.

Czynników warunkujących opinie w sprawie wczesnych doświadczeń alkoholowych poszukiwaliśmy wśród cech społeczno-demograficznych respondentów, ich stosunku do religii, surowości wychowania jakie otrzymali oraz własnych doświadczeń alkoholowych. Za wskaźniki tych ostatnich przyjęliśmy wiek inicjacji alkoholowej oraz poziom rocznego spożycia napojów alkoholowych w przeliczeniu na 100% alkoholu.

Jak wynika z tabeli 3 zgoda na picie piwa przez dziewczęta przed pełnoletnością jest uwarunkowana wieloma czynnikami. Najmocniej różnicuje poglądy w tej kwestii to kiedy się samemu rozpoczęło picie alkoholu. Ci, którzy zaczęli przed 15 rokiem życia wyraźnie częściej byli za wczesną inicjacją dziewcząt w zakresie piwa niż ci, którzy zrobili to między 16 a 18 rokiem życia albo jeszcze później. Interesujące jest to, że abstynenci okazali się mniej przyzwalający niż osoby, które zaczęły picie po osiągnięciu pełnoletności. Silny związek z poglądami na inicjację wykazuje wiek badanych. Im młod-

TABELA 3

Zgoda na udostępnienie piwa niepełnoletnim dziewczętom według cech społeczno-demograficznych, stylu otrzymanego wychowania i doświadczeń alkoholowych (odsetki badanych)

Płeć		
mężczyzna	44,8	p=0,002
kobieta	37,9	V=0,069
Wiek badanych		
-1625	61,1	p=0,000
26-35	42,8	V=0,272
36-45	40,4	
46-55	33,1	
56-65	26,6	
66+	19,4	
Stan cywilny		
kawaler/panna	57,3	p=0,000
małżeński	36,8	V=0,203
rozwidzeni/wdowi	28,3	
Wykształcenie		
podstawowe	33,8	p=0,001
zasadnicze zawodowe	43,4	V=0,091
średnie	44,4	
wyższe	44,1	
Status zawodowy		
pracujący	43,8	p=0,035
niepracujący	39,1	V=0,047
Grupa społeczno-zawodowa		
rolnik	34,2	p=0,000
robotnik niewykwalifikowany	27,1	V=0,133
robotnik wykwalifikowany	42,7	
umysłowy bez wyższego wykształcenia	39,5	
umysłowy z wyższym wykształceniem	52,2	
przedsiębiorca	48,6	
inne	47,3	
Miejsce wychowania		
miasto	46,5	p=0,000
wieś	36,4	V=0,103
Styl wychowania		
surowy	41,9	p=0,588
ani surowy ani łagodny	38,3	
łagodny	41,5	
Stosunek do religii		
wierzący i praktykujący	37,2	p=0,000
pozostali	53,9	V=0,145
Wiek inicjacji w zakresie alkoholu ogółem		
-15	66,3	p=0,000
16-17	46,3	V=0,360
18+	21,8	
nie próbował (a)	33,0	
Spożycie alkoholu ogółem		
abstynenci	23,1	p=0,000
pijący do 1,2 l	41	V=0,175
pijący 1,2-6,0 l	49,8	
pijący 6,1-12,0 l	47,1	
pijący 12,1 l i więcej	49,1	

szy wiek tym częstsza zgoda na to by dziewczęta mogły pić piwo przed pełnoletnością. Stan cywilny działa w podobnym kierunku. Kawalerowie i panny jako ludzie młodszy opowiadają się częściej za wczesną inicjacją niż ludzie związani małżeństwem czy rozwiedzeni lub owdowiali. Kolejnym czynnikiem pod względem siły związku z poglądami na inicjację jest spożycie własne. Linia podziału przebiegu tu pomiędzy abstynentami, którzy rzadziej są nastawieni permissywnie a konsumentami, a którzy niezależnie od tego czy piją dużo czy mało opowiadają się równie często za wcześniejszym podawaniem piwa dziewczętom. Kolejnym z zaangażowanych czynników okazał się stosunek do religii. Wierzący i praktykujący wyraźnie rzadziej od osób pozostałych wyrażali zgodę na wczesną inicjację. Grupa społeczno-zawodowa respondentów też wiąże się z ich poglądami na normy inicjacji. Najmniej przyzwalającymi osobami okazali się robotnicy niewykwalifikowani, dalej rolnicy i pracownicy umysłowi bez wyższego wykształcenia, a najczęściej takie przyzwolenie wyrażali pracownicy z wyższym wykształceniem i przedsiębiorcy. Wychowanie w mieście skłania częściej niż wychowanie na wsi do wyrażania zgody na wcześniejszą inicjację. Znacznie słabsza zależność wiąże poglądy na inicjację z wykształceniem badanych. Tutaj linia podziału przebiega pomiędzy osobami z podstawowym wykształceniem, które są rzadziej permissywnie nastawione a pozostałymi opowiadającymi się znacznie częściej za wcześniejszą inicjacją dziewcząt w zakresie piwa. Płeć okazała się czynnikiem o słabszej sile różnicowania poglądów. Kobiety są nieco rzadziej od mężczyzn gotowe do wyrażania zgody na wcześniejsze rozpoczynanie picia piwa przez dziewczęta. Surowe czy łagodne wychowanie odebrane z rąk rodziców nie miało wpływu na poglądy dotyczące norm inicjacji.

Normy inicjacji dziewcząt w zakresie wina są uwarunkowane przez podobny zestaw czynników jak wcześniej omówione normy inicjacji w zakresie piwa. Poglądy są jednak wyraźnie mniej zróżnicowane. Udostępnianie wina nieletnim dziewczętom nie różnicuje opinii publicznej w takim stopniu jak sprawa piwa (Tabela 4). Tak, jak w kwestii piwa, gotowość do wczesnego udostępniania wina zależy najmocniej od wieku własnej inicjacji alkoholowej. Im wcześniejsza była ta inicjacja, tym częstsze opowiadanie się za wcześniejszym udostępnianiem wina dziewczętom. Wymieńmy kolejne pod względem siły związku korelacje. Otóż częściej za wcześniejszą inicjacją dziewcząt w zakresie wina opowiadały się: osoby młodsze niż starsze; kawalerowie/panny – niż ludzie związani małżeństwem i rozwiedzeni; osoby niewierzące bądź niepraktykujące niż wierzące i praktykujące; osoby pijące średnio i dużo częściej niż pijący umiarkowanie a ci częściej niż abstynenci; pracownicy umysłowi z wyższym wykształceniem niż pozostałe grupy zawodowe; wychowani w mieście niż wychowani na wsi; z wykształceniem co najmniej zasadniczym zawodowym niż z podstawowym; mężczyźni niż kobiety. Czynnikiem nie różnicującymi poglądów na normy inicjacji okazały się oprócz stylu wychowania praktykowanego przez rodziców również status zawodowy a więc fakt czy się pracuje zawodowo czy nie.

Wódka ze względu na moc pozostaje już tradycyjnie napojem dla dorosłych i tylko nieliczni dopuszczają inicjację nieletnich dziewcząt w zakresie tego napoju (Tabela 5). Opinia publiczna nie jest w tej materii tak zróżnicowana jak w kwestii norm inicjacji w zakresie piwa i wina. Czynnikiem o najwyższej sile różnicującej okazał się w tym wy-

TABELA 4

Zgoda na udostępnienie wina niepełnoletnim dziewczętom według cech społeczno-demograficznych, stylu otrzymanego wychowania i doświadczeń alkoholowych (odsetki badanych)

Płeć		
mężczyzna	33,9	p=0,003
kobieta	27,7	V=0,067
Wiek badanych		
16-25	49,0	p=0,000
26-35	30,4	V=0,258
36-45	30,6	
46-55	23,7	
56-65	15,7	
66+	14,6	
Stan cywilny		
kawaler/panna	48,0	p=0,000
małżeński	25,6	V=0,231
rozwiedzeni/wdowi	18,3	
Wykształcenie		
podstawowe	26,0	p=0,016
zasadnicze zawodowe	31,3	V=0,071
średnie	32,1	
wyższe	38,5	
Status zawodowy		
pracujący	31,9	p=0,285
niepracujący	29,7	
Grupa społeczno-zawodowa		
rolnik	24,3	p=0,000
robotnik niewykwalifikowany	21,7	V=0,125
robotnik wykwalifikowany	31,2	
umysłowy bez wyższego wykształcenia	28,7	
umysłowy z wyższym wykształceniem	45,6	
przedsiębiorca	33,1	
inne	32,1	
Miejsce wychowania		
miasto	36,2	p=0,000
wieś	26,0	V=0,110
Styl wychowania		
surowy	29,7	p=0,840
ani surowy ani łagodny	30,9	
łagodny	31,0	
Stosunek do religii		
wierzący i praktykujący	26,3	p=0,000
pozostali	45,1	V=0,173
Wiek inicjacji w zakresie alkoholu ogółem		
-15	53,5	p=0,000
16-17	34,3	V=0,341
18+	13,3	
nie próbował (a)	26,5	
Spożycie ogółem		
abstynenci	16,7	p=0,000
pijący do 1,2 l	29,3	V=0,163
pijący 1,2-6,0 l	36,3	
pijący 6,1-12,0 l	42,3	
pijący 12,1 l i więcej	42,5	

TABELA 5

Zgoda na udostępnienie wódki niepełnoletnim dziewczętom według cech społeczno-demograficznych, stylu otrzymanego wychowania i doświadczeń alkoholowych (odsetki badanych)

Płeć	mężczyzna	11,8	p=0,004 V=0,063
	kobieta	8,0	
Wiek badanych	16-25	20,1	p=0,000 V=0,208
	26-35	7,4	
	36-45	7,8	
	46-55	5,0	
	56-65	3,8	
	66+	4,7	
Stan cywilny	kawaler/panna	20,0	p=0,000 V=0,207
	małżeński	6,0	
	rozwidzeni/wdowi	6,5	
Wykształcenie	podstawowe	11,2	p=0,205
	zasadnicze zawodowe	10,6	
	średnie	8,5	
	wyższe	6,7	
Status zawodowy	pracujący	8,6	p=0,091 V=0,037
	niepracujący	10,8	
Grupa społeczno-zawodowa	rolnik	7,3	p=0,003 V=0,100
	robotnik niewykwalifikowany	6,0	
	robotnik wykwalifikowany	13,0	
	umysłowy bez wyższego wykształcenia	7,4	
	umysłowy z wyższym wykształceniem	9,3	
	przedsiębiorca	10,2	
	inne	3,8	
Miejsce wychowania	miasto	10,8	p=0,189
	wieś	9,1	
Styl wychowania	surowy	8,5	p=0,419
	ani surowy ani łagodny	9,4	
	łagodny	10,5	
Stosunek do religii	wierzący i praktykujący	8,8	p=0,008 V=0,059
	pozostali	12,9	
Wiek inicjacji w zakresie alkoholu ogółem	-15	18,0	p=0,000 V=0,173
	16-17	6,8	
	18+	5,7	
	nie próbował (a)	12,6	
Spożycie ogółem	abstynenci	6,8	p=0,002 V=0,091
	pijący do 1,2 l	10,1	
	pijący 1,2-6,0 l	8,3	
	pijący 6,1-12,0 l	13,4	
	pijący 12,1 l i więcej	18,9	

padku wiek badanych. Linia podziału przebiega między najmłodszym pokoleniem 16-25 latków a reprezentantami starszych pokoleń. Różnice są dramatyczne, bowiem za wcześniejszą inicjacją opowiada się co piąty 16-25 latek i tylko co trzynasty 26-45 latek i co dwudziesty starszy wiekiem. Podobna linia podziału dzieli kawalerów i panny a pozostałe kategorie stanu cywilnego. Ci pierwsi, zapewne dlatego, że młodszy są trzykrotnie częściej od pozostałych osób za udostępnieniem wódki nieletnim dziewczętom. Kolejnym ze względu na moc różnicowania czynnikiem jest wiek inicjacji własnej w zakresie alkoholu. Tutaj jednak wystąpiła rzecz zgoła nieoczekiwana, bowiem najczęściej za wczesną inicjacją opowiadali się ci, którzy sami wcześniej zaczynali pić alkohol, ale tuż za nimi plasują się osoby, które nigdy nie piły a dopiero dalej ci, którzy później rozpoczynali picie. Wśród grup społeczno-zawodowych za nieco bardziej permissywnych uznać można robotników wykwalifikowanych, przedsiębiorców i przedstawicieli inteligencji a za najmniej przyzwalających uznać można robotników niewykwalifikowanych i rolników. Warto jeszcze spojrzeć na spożycie własne respondentów. Tutaj linia podziału przebiega nie między abstynentami a konsumentami jak to miało miejsce w odniesieniu do kwestii piwa i wina ale pomiędzy pijącymi powyżej 12 l alkoholu rocznie i może jeszcze pijącymi dużo tj 6,1-12 l a pozostałymi kategoriami osób. Ci pierwsi byli wyraźnie bardziej przyzwalający jeżeli idzie o udostępnianie wódki nieletnim dziewczętom. Niewielką moc różnicowania poglądów w tej kwestii miały pozostałe czynniki. Otóż za bardziej permissywnych uznać można mężczyzn, dalej osoby niewierzące i nie praktykujące oraz osoby czynne zawodowo. Bez wpływu na poglądy w tej materii były takie czynniki jak wykształcenie, miejsce wychowania i styl wychowania praktykowany przez rodziców.

Poglądy na normy wieku inicjacji w zakresie trzech rodzajów alkoholu są generalnie nieco bardziej permissywne w odniesieniu do chłopców niż dziewcząt. Obraz uwarunkowań tych norm tak w odniesieniu do dziewcząt jak i chłopców jest zbieżny chociaż opinia publiczna w swoich zapatrywaniach na udostępnianie różnych rodzajów alkoholu chłopcom jest nieco mniej zróżnicowana. Kwestia picia alkoholu przez dziewczęta wzbudza silniejsze kontrowersje. Uwarunkowania norm inicjacji chłopców w zakresie piwa jak wskazuje Tabela 6 są takie same jak odpowiednich norm adresowanych do dziewcząt. Za wczesnym udostępnianiem piwa chłopcom opowiadają się wyraźnie częściej te osoby, które: same zaczynały wcześniej pić alkohol; są młodsze wiekiem; same piją alkohol tzn nie są abstynentami; są jeszcze kawalerami/pannami; mają wykształcenie co najmniej zasadnicze zawodowe; są przedsiębiorcami, należą do inteligencji lub są robotnikami wykwalifikowanymi; są mężczyznami; są niewierzący lub nie praktykujący; są czynni zawodowo. Styl wychowania odebranego od rodziców nie wpływał różnicująco na te poglądy.

Sprawa udostępniania wina niepełnoletnim chłopcom różnicuje opinię publiczną jeszcze w słabszym stopniu niż kwestia piwa (Tabela 7). Tutaj też największe znaczenie odgrywa fakt własnej inicjacji alkoholowej. Im wcześniejsza, tym częściej ujawniana permissywność w stosunku do picia wina przez chłopców. Dalej kolejno, jeżeli idzie o siłę korelacji, lista czynników jest następująca: im młodszy wiek, tym częściej wyrażane przyzwolenie na wczesne udostępnienie wina; kawalerowie i panny częściej niż osoby o innym stanie cywilnym opowiadali się za wcześniejszą inicjacją; konsumenci alkoholu

TABELA 6

Zgoda na udostępnienie piwa niepełnoletnim chłopcom według cech społeczno-demograficznych, stylu otrzymanego wychowania i doświadczeń alkoholowych (odsetki badanych)

Płeć	mężczyzna kobieta	54,9 41,8	p=0,000 V=0,132
Wiek badanych	-1625 26-35 36-45 46-55 56-65 66+	67,0 49,8 50,1 38,4 34,4 26,8	p=0,000 V=0,260
Stan cywilny	kawaler/panna małżeński rozwidzeni/wdowi	63,5 44,7 32,2	p=0,000 V=0,201
Wykształcenie	podstawowe zasadnicze zawodowe średnie wyższe	38,3 56,5 48,6 47,8	p=0,000 V=0,140
Status zawodowy	pracujący niepracujący	53,1 44,0	p=0,000 V=0,091
Grupa społeczno-zawodowa	rolnik robotnik niewykwalifikowany robotnik wykwalifikowany umysłowy bez wyższego wykształcenia umysłowy z wyższym wykształceniem przedsiębiorca inne	45,3 31,1 52,0 43,7 54,0 56,6	p=0,000 V=0,135
Miejsce wychowania	miasto wieś	51,4 45,0	p=0,004 V=0,064
Styl wychowania	surowy ani surowy ani łagodny łagodny	47,9 43,3	p=0,225
Stosunek do religii	wierzący i praktykujący pozostali	44,9 58,0	p=0,000 V=0,112
Wiek inicjacji w zakresie alkoholu ogółem	-15 16-17 18+ nie próbował (a)	67,6 58,1 29,7 35,8	p=0,000 V=0,325
Spożycie ogółem	abstynenci pijący do 1,2 l pijący 1,2-6,0 l pijący 6,1-12,0 l pijący 12,1 l i więcej	25,8 48,5 56,3 59,1 58,5	p=0,000 V=0,207

TABELA 7

Zgoda na udostępnienie wina niepełnoletnim chłopcom według cech społeczno-demograficznych, stylu otrzymanego wychowania i doświadczeń alkoholowych (odsetki badanych)

Płeć		
mężczyzna	43,2	p=0,000
kobieta	32,7	V=0,109
Wiek badanych		
16-25	57,0	p=0,000
26-35	37,4	V=0,253
36-45	39,1	
46-55	29,3	
56-65	22,1	
66+	22,5	
Stan cywilny		
kawaler/panna	54,3	p=0,000
małżeński	33,0	V=0,210
rozwiedzeni/wdowi	25,8	
Wykształcenie		
podstawowe	31,3	p=0,000
zasadnicze zawodowe	44,8	V=0,110
średnie	36,1	
wyższe	39,3	
Status zawodowy		
pracujący	40,3	p=0,023
niepracujący	35,4	V=0,050
Grupa społeczno-zawodowa		
rolnik	36,3	p=0,001
robotnik niewykwalifikowany	27,2	V=0,105
robotnik wykwalifikowany	39,9	
umysłowy bez wyższego wykształcenia	33,4	
umysłowy z wyższym wykształceniem	47,5	
przedsiębiorca	39,9	
inne	30,8	
Miejsce wychowania		
miasto	40,9	p=0,005
wieś	34,9	V=0,062
Styl wychowania		
surowy	36,1	p=0,112
ani surowy ani łagodny	33,2	
łagodny	39,4	
Stosunek do religii		
wierzący i praktykujący	34,2	p=0,000
pozostali	49,1	V=0,131
Wiek inicjacji w zakresie alkoholu ogółem		
-15	55,8	p=0,000
16-17	45,1	V=0,290
18+	21,9	
nie próbował (a)	28,4	
Spżycie ogółem		
abstynenci	18,4	p=0,000
pijący do 1,2 l	38,3	V=0,188
pijący 1,2-6,0 l	42,7	
pijący 6,1-12,0 l	51,6	
pijący 12,1 l i więcej	47,6	

byli bardziej permissywni niż abstynenci; niewierzący i nie praktykujący bardziej przyzwalający niż wierzący; osoby z wykształceniem co najmniej zasadniczym zawodowym bardziej permissywne od tych z podstawowym; mężczyźni częściej niż kobiety za wcześniejszą inicjacją chłopców w zakresie wina; inteligencja częściej niż pozostałe grupy zawodowe ujawniała permissywność w kwestii wina. Znacznie słabszą siłę związku wykazywały pozostałe czynniki w postaci miejsca wychowania i statusu zawodowego. Można jednak powiedzieć, że bardziej permissywni są ci wychowani w mieście i ci czynni zawodowo. Zupełnie bez znaczenia było to jakie się wychowanie odebrało z rąk rodziców: surowe czy łagodne.

Generalnie opinia publiczna jest przeciwko udostępnianiu wódki niepełnoletnim chłopcom chociaż nie aż tak bardzo jest przeciwko jak w odniesieniu do niepełnoletnich dziewcząt (Tabela 8). Również różnice w opinii publicznej nie są w tej materii zbyt ostro zarysowane ani, gdy to się porównuje z obrazem uwarunkowań poglądów na udostępnianie chłopcom piwa i wina, ani z obrazem takich uwarunkowań w odniesieniu do norm inicjacji dziewcząt w zakresie wódki. Picie wódki w naszej tradycji to bardziej „męska” sprawa niż „kobieca” i niewielka część tego przywileju spływa na niepełnoletnich chłopców bardziej niż na niepełnoletnie dziewczęta. Ogólnie rzecz biorąc zasadnicze podziały w poglądach na inicjację chłopców i dziewcząt przebiegają podobnie. Najsilniej różnicuje czynnik wieku. Najmłodsi, czyli osoby w wieku 16-25 lat ponad dwukrotnie częściej niż pozostałe osoby są za wczesnym udostępnianiem wódki niepełnoletnim chłopcom. Podobnie ponad dwuipółkrotnie częściej wykazywali permissywność kawalerowie i panny niż osoby o innym stanie cywilnym. Trzecim z rzędu jeżeli idzie o siłę różnicowania czynnikiem jest przynależność społeczno-zawodowa. Gotowość do udostępniania wódki chłopcom deklarują najczęściej robotnicy wykwalifikowani i rolnicy, a najrzadziej to robią robotnicy niewykwalifikowani. Wiek inicjacji własnej działał tutaj już z o wiele mniejszą mocą ale w tym samym kierunku: im wcześniejsza własna inicjacja tym częściej wyrażane przyzwolenie na wcześniejsze picie wódki przez chłopców. Z niewiele silniejszą mocą różnicowało poglądy na inicjację spożycie własne alkoholu. Konsumenci dwu-trzykrotnie częściej niż abstynenci byli za wcześniejszą inicjacją. Czynniki wykształcenia działał tutaj w odwrotnym kierunku niż uwarunkowaniach norm inicjacji piwa i wina. Za wcześniejszym udostępnianiem wódki opowiadało się prawie dwukrotnie więcej osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i podstawowym niż wyższym. Również bardziej permissywni okazali się mężczyźni. Takie czynniki jak religijność, miejsce wychowania, status zawodowy i styl wychowania nie wpływały różnicująco na poglądy w sprawie udostępniania nieletnim chłopcom wódki.

Zaprezentowane dotychczas analizy mają charakter dwuzmiennowy. Odpowiadają one na pytanie na ile każda ze zmiennych niezależnych różnicuje w sensie statystycznym postawy badanych względem picia poszczególnych napojów przez dziewczęta i chłopców przed osiągnięciem pełnoletności. Analizy te pokazały duże bogactwo czynników wyjaśniających postawy liberalne wobec wczesnych doświadczeń alkoholowych dla każdej z rozważanych konfiguracji płci i typu napoju. Warto jednak zauważyć, że wielu z tych czynników może być statystycznie powiązanych między sobą i przynajmniej część przedstawionych wyżej zależności może mieć charakter pozorny. W dalszych analizach

TABELA 8

Zgoda na udostępnienie wódki niepełnoletnim chłopcom według cech społeczno-demograficznych, stylu otrzymanego wychowania i doświadczeń alkoholowych (odsetki badanych)

Płeć		
mężczyzna	17,5	p=0,000 V=0,085
kobieta	11,5	
Wiek badanych		p=0,000 V=0,213
16-25	27,4	
26-35	12,0	
36-45	12,0	
46-55	8,9	
56-65	6,9	
66+	9,0	
Stan cywilny		p=0,000 V=0,197
kawaler/panna	25,9	
małżeński	10,7	
rozwiedzeni/wdowi	8,1	
Wykształcenie		p=0,00 V=0,108
podstawowe	15,4	
zasadnicze zawodowe	19,0	
średnie	10,7	
wyższe	8,1	
Status zawodowy		p=0,552
pracujący	13,9	
niepracujący	14,8	
Grupa społeczno-zawodowa		p=0,000 V=0,126
rolnik	16,2	
robotnik niewykwalifikowany	8,2	
robotnik wykwalifikowany	19,0	
umysłowy bez wyższego wykształcenia	9,6	
umysłowy z wyższym wykształceniem	10,5	
przedsiębiorca	11,0	
inne	9,0	
Miejsce wychowania		p=0,203
miasto	13,4	
wieś	15,4	
Styl wychowania		p=0,060
surowy	13,3	
ani surowy ani łagodny	10,4	
łagodny	15,7	
Stosunek do religii		p=0,327
wierzący i praktykujący	13,9	
pozostali	15,7	
Wiek inicjacji w zakresie alkoholu ogółem		p=0,000 V=0,124
-15	21,1	
16-17	14,4	
18+	9,9	
nie próbował (a)	14,1	
Spożycie ogółem		p=0,000 V=0,114
abstynenci	7,1	
pijący do 1,2 l	15,5	
pijący 1,2-6,0 l	13,3	
pijący 6,1-12,0 l	21,0	
pijący 12,1 l i więcej	22,6	

o charakterze wielozmiennowym spróbujemy zbadać wpływ poszczególnych czynników kontrolując jednocześnie wpływ pozostałych. Tym samym podejmiemy próbę znalezienia bardziej „oszczędnych” modeli wyjaśniających liberalne postawy wobec picia przez nieletnich. Wykorzystując do tego celu analizę regresji logistycznej, zbudujemy sześć modeli nadal osobno traktując postawy wobec każdej z konfiguracji płci nieletniego sięgającego po alkohol i typu napoju.

W każdym z modeli zestaw czynników wyjściowych jest ten sam i składa się ze zmiennych uczestniczących w analizach dwuzmiennych. Wszystkie one zatem są poddane kontroli w finalnej wersji modelu.

Zastosowania analizy wielozmiennowej w przypadku stosunku do picia piwa przez niepełnoletnie dziewczęta pozwoliło dwukrotnie zredukować liczbę zmiennych wyjaśniających wchodzących w korelacje istotne statystycznie ze zmienna zależną (Tabela 9).

TABELA 9

Regresja logistyczna zależności pomiędzy zmiennymi społeczno-demograficznymi, stosunkiem do alkoholu, stylem wychowania a akceptacją dla picia piwa przez niepełnoletnie dziewczęta.

	Współczynnik Exp (B)	Poziom istotności	Współczynnik korelacji cząstkowej
Wiek badanych		0,000	0,132
66+ (kategoria referencyjna)			
56-65	1,29	0,314	0,000
46-55	1,29	0,292	0,000
36-45	1,80	0,011	0,043
26-35	2,03	0,003	0,052
16-25	3,63	0,000	0,107
Wiek inicjacji alkoholowej		0,000	0,224
nigdy nie pił (kategoria referencyjna)			
18+	0,95	0,826	0,000
16-17	2,41	0,000	0,067
-15	4,71	0,000	0,123
Spożycie ogółem		0,033	0,032
abstynenci (kategoria referencyjna)			
pijący do 1,2 l	1,71	0,006	0,048
pijący 1,2-6,0 l	1,67	0,015	0,040
pijący 6,1-12,0 l	1,33	0,273	0,000
pijący 12,1 l i więcej	1,16	0,623	0,000
Styl wychowania		0,028	0,036
łagodny (kategoria referencyjna)			
ani surowy ani łagodny	0,92	0,641	0,000
surowy	1,35	0,014	0,041
Stosunek do religii			
wierzący i praktykujący (kategoria referencyjna)			
pozostali	1,33	0,027	0,035

TABELA 10

Regresja logistyczna zależności pomiędzy zmiennymi społeczno-demograficznymi, stosunkiem do alkoholu, stylem wychowania a akceptacją dla picia wina przez niepełnoletnie dziewczęta.

	Współczynnik Exp (B)	Poziom istotności	Współczynnik korelacji cząstkowej
Wiek badanych		0,000	0,132
66+ (kategoria referencyjna)			
56-65	1,06	0,846	0,000
46-55	1,25	0,397	0,000
36-45	1,84	0,014	0,043
26-35	1,73	0,034	0,034
16-25	3,22	0,000	0,096
Wiek inicjacji alkoholowej		0,000	0,231
nigdy nie pił (kategoria referencyjna)			
18+	0,96	0,861	0,000
16-17	2,64	0,000	0,078
-15	4,77	0,000	0,130
Stosunek do religii			
wierzący i praktykujący (kategoria referencyjna)			
pozostali	1,54	0,001	0,065

TABELA 11

Regresja logistyczna zależności pomiędzy zmiennymi społeczno-demograficznymi, stosunkiem do alkoholu a akceptacją dla picia wódki przez niepełnoletnie dziewczęta.

	Współczynnik Exp (B)	Poziom istotności	Współczynnik korelacji cząstkowej
Wiek badanych		0,000	0,202
66+ (kategoria referencyjna)			
56-65	0,67	0,425	0,000
46-55	0,73	0,507	0,000
36-45	1,53	0,284	0,000
26-35	1,18	0,703	0,000
16-25	3,99	0,000	0,102
Wiek inicjacji alkoholowej		0,000	0,119
nigdy nie pił (kategoria referencyjna)			
18+	1,40	0,387	0,000
16-17	1,16	0,702	0,000
-15	2,76	0,005	0,074
Płeć			
kobieta (kategoria referencyjna)			
mężczyzna	1,55	0,015	0,060

TABELA 12

Regresja logistyczna zależności pomiędzy zmiennymi społeczno-demograficznymi, stosunkiem do alkoholu a akceptacją dla picia piwa przez niepełnoletnich chłopców.

	Współczynnik Exp (B)	Poziom istotności	Współczynnik korelacji cząstkowej
Wiek badanych		0,000	0,119
66+ (kategoria referencyjna)			
56-65	1,03	0,897	0,000
46-55	0,76	0,252	0,000
36-45	1,11	0,665	0,000
26-35	1,16	0,544	0,000
16-25	2,40	0,000	0,070
Wiek inicjacji alkoholowej		0,000	0,195
nigdy nie pił (kategoria referencyjna)			
18+	1,02	0,910	0,000
16-17	2,79	0,000	0,081
-15	3,64	0,000	0,103
Spożycie ogółem		0,026	0,035
abstynenci (kategoria referencyjna)			
pijący do 1,2 l	1,84	0,001	0,059
pijący 1,2-6,0 l	1,73	0,007	0,046
pijący 6,1-12,0 l	1,80	0,022	0,036
pijący 12,1 l i więcej	1,62	0,100	0,017
Płeć			
kobieta (kategoria referencyjna)			
mężczyzna	1,26	0,039	0,030
Wykształcenie		0,002	0,058
podstawowe (kategoria referencyjna)			
zasadnicze zawodowe	1,71	0,000	0,065
średnie	1,20	0,230	0,000
wyższe	1,33	0,208	0,000
Status zawodowy			
niepracujący (kategoria referencyjna)			
pracujący	1,35	0,019	0,037

Najsilniejszy wpływ na postawy liberalne ma wiek inicjacji alkoholowej respondenta. Jeśli za punkt odniesienia przyjmiemy badanych, którzy nigdy nie pili alkoholu to osoby z wczesnymi doświadczeniami alkoholowymi (przed 16 rokiem życia) mają prawie pięciokrotnie większe prawdopodobieństwo znalezienia się w grupie akceptujących picie piwa przez dziewczęta przed ukończeniem 18 lat. W silną zależność wchodzi też wiek. Prawdopodobieństwo spotkania postawy liberalnej spada wraz z wiekiem badanych. Szczególnie osoby z najmłodszej grupy wiekowej odznaczają się postawami liberalnymi w tym względzie. Interesujące zróżnicowanie wprowadza poziom spożycia badanych. Pod względem szansy na postawę liberalną abstynenci są podobni do osób o wyższym poziomie konsumpcji – 6 litrów i więcej rocznie. Badani pijący mniej, tj. do 6 litrów mają ok. 1,7 razy większe szanse na znalezienie się wśród nastawionych liberalnie.

TABELA 13

Regresja logistyczna zależności pomiędzy zmiennymi społeczno-demograficznymi, stosunkiem do alkoholu a akceptacją dla picia wina przez niepełnoletnich chłopców.

	Współczynnik Exp (B)	Poziom istotności	Współczynnik korelacji cząstkowej
Wiek badanych		0,000	0,125
66+ (kategoria referencyjna)			
56-65	0,78	0,322	0,000
46-55	0,83	0,460	0,000
36-45	1,21	0,415	0,000
26-35	1,12	0,654	0,000
16-25	2,32	0,000	0,067
Wiek inicjacji alkoholowej		0,000	0,166
nigdy nie pił (kategoria referencyjna)			
18+	0,95	0,845	0,000
16-17	2,25	0,001	0,060
-15	2,94	0,000	0,082
Spożycie ogółem		0,008	0,050
abstynenci (kategoria referencyjna)			
pijący do 1,2 l	2,01	0,001	0,064
pijący 1,2-6,0 l	1,78	0,008	0,046
6,1-12,0 l	2,36	0,001	0,060
pijący 12,1 l i więcej	1,87	0,035	0,032
Wykształcenie		0,001	0,067
podstawowe (kategoria referencyjna)			
zasadnicze zawodowe	1,52	0,006	0,048
średnie	0,94	0,702	0,000
wyższe	1,40	0,141	0,008
Stosunek do religii			
wierzący i praktykujący (kategoria referencyjna)			
pozostali	1,32	0,028	0,035

Dwie pozostałe zmienne obecne w modelu to styl wychowania i stosunek do religii. Osoby wychowywane surowo częściej mają postawę liberalną niż ludzie, którzy oceniali styl wychowania jakiego podlegali jako łagodny. Także niewierzący lub wierzący i niepraktykujący są nastawieni bardziej liberalnie niż wierzący i praktykujący.

Analogiczny model dla postawy wobec picia wina przez dziewczęta zawiera tylko trzy czynniki wyjaśniające (Tabela 10).

Najsilniejszy związek korelacyjny notujemy nadal w przypadku wieku inicjacji alkoholowej. Do modelu weszły także zmienne wieku i stosunku do religii. Ta ostatnia zmienna ma nawet trochę większą moc predykcyjną niż w poprzednim modelu.

Również trzymiennowy jest model wyjaśniający stosunek do picia wódki przez dziewczęta (Tabela 11).

Podobnie jak w poprzednim modelu najsilniejsze różnicowanie wprowadza wiek inicjacji alkoholowej badanych, chociaż zależność ta jest słabsza. Zmienna wieku respondentów natomiast wprowadza silniejsze niż poprzednio różnicowanie, cho-

TABELA 14

Regresja logistyczna zależności pomiędzy zmiennymi społeczno-demograficznymi, stosunkiem do alkoholu a akceptacją dla picia wódki przez niepełnoletnich chłopców.

	Współczynnik Exp (B)	Poziom istotności	Współczynnik korelacji cząstkowej
Wiek badanych		0,000	0,198
66+ (kategoria referencyjna)			
56-65	0,63	0,233	0,000
46-55	0,77	0,458	0,000
36-45	1,41	0,286	0,000
26-35	1,32	0,422	0,000
16-25	3,71	0,000	0,106
Wiek inicjacji alkoholowej		0,008	0,065
nigdy nie pił (kategoria referencyjna)			
18+	2,13	0,031	0,043
16-17	2,19	0,022	0,047
-15	2,99	0,001	0,077
Płeć			
kobieta (kategoria referencyjna)			
mężczyzna	1,51	0,007	0,061
Wykształcenie		0,000	0,108
podstawowe (kategoria referencyjna)			
zasadnicze zawodowe	1,16	0,457	0,000
średnie	0,53	0,002	-0,071
wyższe	0,52	0,091	-0,024

ciaż ogranicza się ono do różnicy między grupą najmłodszą (15-25 lat) a pozostałymi. Trzecia zmienna obecna w modelu to płeć badanych – mężczyźni półtora raza częściej odznaczają się postawą liberalną niż kobiety.

Modele wyjaśniające stosunek do picia poszczególnych napojów alkoholowych przez niepełnoletnich chłopców trochę różnią się od modeli odnoszących się do dziewcząt.

Picie piwa przez chłopców (Tabela 12) wyjaśniane jest przez 6 zmiennych.

Podobnie jak w przypadku poprzednich modeli w najsilniejsze związki statystyczne wchodzi wiek badanych i wiek w jakim wypili swój pierwszy alkohol. Pozostałe zmienne, tj. poziom spożycia respondentów, ich płeć, wykształcenie oraz status zawodowy chociaż wprowadzają zależności istotne statystycznie, to o znacznie mniejszej sile.

Ta sama prawidłowość daje się obserwować w przypadku modelu odnoszącego się do akceptacji wczesnego sięgania przez chłopców po wino (Tabela 13).

Model ten zawiera 5 zmiennych, ale pod względem siły związku wyraźnie wyróżniają się zmienne wieku i wieku inicjacji alkoholowej.

Ostatni z modeli, dotyczący picia wódki przez chłopców (Tabela 14), na plan pierwszy wysuwa wiek badanych, i to tylko w odniesieniu do kategorii najmłodszych (16-25 lat).

Mniejsze znaczenie w wyjaśnianiu postawy liberalnej wobec picia wódki przez niepełnoletnich chłopców ma wiek inicjacji alkoholowej respondentów, natomiast w sil-

niejszą zależność wchodzi ich wykształcenie. Można by spodziewać się, że osoby z wyższym wykształceniem będą bardziej liberalne, tymczasem okazało się, że największym prawdopodobieństwem akceptacji picie wódki przez chłopców odznaczają się osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Zgodnie z oczekiwaniami natomiast, mężczyźni są w tej kwestii bardziej liberalni niż kobiety.

Przytoczone wyżej 6 modeli, mimo pewnych różnic wyraźnie wskazuje na dwie zmienne, jako ważne korelaty postawy liberalnej wobec sięgania przez nieletnich po napoje alkoholowe. Są to wiek badanych oraz wiek ich inicjacji alkoholowej. Zmienne te są obecne we wszystkich 6 modelach, i wszędzie odznaczają się relatywnie wysokimi współczynnikami korelacji. Generalnie można powiedzieć, że osoby z najmłodszych grup wiekowych oraz te które pierwszy swój napój alkoholowy wypily w wieku 15 lat lub wcześniej najczęściej zaliczają się do grona akceptujących wczesne doświadczenia alkoholowe. Konstatacja ta potwierdza tezę o pokoleniowej zmianie w postawach wobec alkoholu. Można oczekiwać, że w miarę przybywania osób, które mają za sobą wczesną inicjację rosnać też będzie zapewne stopień społecznej akceptacji dla takich zachowań. Zobaczmy zatem, czy przemawiają za tym dotychczasowe doświadczenia.

Zmiany świadomości społecznej w sprawie norm wieku inicjacji alkoholowej

Kwestia, poglądów na temat granicy wieku, od której można pozwalać młodzieży na picie piwa, wina i wódki była po raz pierwszy podjęta w badaniach A. Święcickiego z roku 1962. Wyniki tych badań opracował J. Malanowski (Malanowski 1963). W opracowaniu tym osobnym analizom poddano opinie mieszkańców miast i wsi. Aby nie tracić tego cennego dla badań obyczaju układu odniesienia również kolejne porównania musiały uwzględniać ten podział. W zestawieniach znalazły się więc wyżej wspomniane badania z roku 1962 oparte na próbie kwotowej mieszkańców wsi (N-1496) i miast (N-1345) oraz badania z lat 1984, 1989 i 1995 wszystkie zrealizowane na losowych próbach gospodarstw domowych w których udział mieszkańców wsi kolejno wynosił 1601, 961 i 809 i odpowiednio mieszkańców miast – 2171, 1171 i 1354. Wielkości te podajemy jako uzupełnienie do tabel prezentujących już tylko rozkłady procentowe opinii osobno mieszkańców wsi i miast. Dla pełniejszej kontroli wyników należy jeszcze ujawnić różnice w sposobie zadawania pytań, w badaniach pierwszych i kolejnych. W badaniach z roku 1962 wzór pytania był następujący: „Od ilu lat, można według Pana/i pozwalać pić piwo/wino/wódkę chłopcom/dziewczętom?”. W kolejnych badaniach pytano oto wg wzoru: „W jakim wieku zdaniem P. można już zezwolić dziewczętom/chłopcom na wypicie piwa/wina/wódki?”. Po tym, jak się wydaje niezbędnym wprowadzeniu omawiać będziemy kolejno trzy zestawy tabel w sprawie norm wieku inicjacji piwa, wina i wódki.

Opinie mieszkańców wsi i miast w kwestii norm inicjacji piwa nie różniły się w poszczególnych okresach, chociaż w latach 50/60. wyraźniejsze tendencje permissywne dostrzec można na wsi (tabela 15). We wszystkich okresach, z wyjątkiem lat 90. nieznaczna, ale jednak większość opinii skłaniała się do wskazania 18-20 lat jako tej właściwej

TABELA 15

Opinie mieszkańców wsi i miast na temat norm wieku inicjacji piwa w odniesieniu do dziewcząt i chłopców (odsetki badanych).

Populacja i rok badania	14 lat i poniżej	15-17 lat	18-20 lat	21 lat i powyżej	Nie należy pić piwa	Brak zdania
Wieś:	normy dla dziewcząt:					
1962	8	22	45	6	17	2
1984	1	10	44	2	31	13
1989	0	6	44	2	30	18
1995	1	35	51	2	6	5
	normy dla chłopców:					
1962	13	33	44	7	2	1
1984	1	18	61	6	6	8
1989	1	14	63	6	6	10
1995	3	43	44	4	2	3
Miasto:	normy dla dziewcząt:					
1962	6	18	42	6	26	3
1984	3	14	41	2	25	16
1989	1	16	43	1	21	17
1995	4	36	45	2	6	7
	normy dla chłopców:					
1962	9	27	49	7	6	0
1984	3	19	56	7	5	10
1989	2	23	51	5	6	12
1995	5	40	41	4	4	6

granicy wieku na inicjację w zakresie piwa. W początkach lat dziewięćdziesiątych znacznie rozszerza się zasięg opinii o stosowności podawania piwa przed ukończeniem 18 lat zwłaszcza w odniesieniu do chłopców. Również w okresach poprzednich zwłaszcza 50/60. w obrazie opinii zaznaczała się wyraźna tendencja do bardziej liberalnego traktowania chłopców. Na przestrzeni ponad trzydziestu lat objętych badaniami widać jak znaczne zmiany zaszły w poczuciach moralnych mieszkańców wsi i miast. W latach sześćdziesiątych a zwłaszcza osiemdziesiątych znaczna część opinii zwłaszcza wiejskiej wskazuje na piwo jako napój niewłaściwy dla kobiet w ogóle, co być może wiązać można z pokłosem prowadzonej w latach 60/70. kampanii antypiwnej (sławne „kioski z piwem”). W latach 90. takie opinie o niestosowności piwa dla kobiet zanikają. Widać pewne podobieństwa opinii z lat 50/60. i 90.: w obu okresach znaczna część osób dopuszcza inicjację przed uzyskaniem pełnoletności przy czym są oni obecnie znacznie liczniejsi. W sumie więc zestawienie wyników badań z lat 50/60., 80. i 90. ujawnia głęboką zmianę jaka zachodzi współcześnie w nastawieniach moralnych wobec kwestii picia piwa przez młodzież: prawie połowa dorosłych mieszkańców kraju aprobejuje inicjację przed osiągnięciem pełnoletności i ten wynik ostatnich badań wskazuje zmianę, którą można by określać mianem rewolucji obyczajowej.

W kwestii norm wieku inicjacji wina także nie ma istotnych różnic w opiniach mieszkańców wsi i miast w poszczególnych okresach, chociaż nie sposób nie zauwa-

TABELA 16

Opinie mieszkańców wsi i miast na temat norm wieku inicjacji wina w odniesieniu do dziewcząt i chłopców (odsetki badanych).

Populacja i rok badania:	14 lat i poniżej	15-17 lat	18-20 lat	21 lat i powyżej	nie należy pić wina	Brak zdania
Wieś:	normy dla dziewcząt:					
1962	1	10	59	14	15	1
1984	0	9	62	2	18	9
1989	0	5	61	3	16	15
1995	1	26	62	3	5	3
	normy dla chłopców:					
1962	1	12	65	17	4	1
1984	1	11	70	9	5	6
1989	0	7	70	8	6	10
1995	1	36	53	5	2	2
Miasto:	normy dla dziewcząt:					
1962	3	11	59	13	12	0
1984	1	13	63	3	10	10
1989	0	14	60	3	11	13
1995	3	28	56	2	6	6
	normy dla chłopców:					
1962	3	12	63	16	6	0
1984	1	14	66	9	3	7
1989	0	16	59	6	6	12
1995	3	32	51	3	4	6

żyć nieco silniejsze permissywne tendencje wśród mieszkańców miast (Tabela 16). Podobnie jak w kwestii piwa większość osób badanych w latach 50/60., 80. i 90. skłaniała się do wskazania 18-20 lat jak tego okresu, już odpowiedniego na podjęcie prób z winem. Na przestrzeni tych trzydziestu lat dostrzec można wyraźne zmiany w obrazie opinii. W latach 60. i 80. istniała pokaźna część opinii zwłaszcza wiejskiej uznającej, że kobiety nie powinny pić wina w ogóle, w ostatnich latach ta część opinii prawie zanikła. Ostatni okres odróżnia od poprzednich wyraźne nasilenie postaw permissywnych: ponad jedna czwarta badanych opowiada się za wczesną inicjacją, przed uzyskaniem pełnoletności, tak w odniesieniu do chłopców, jak i dziewcząt. W poprzednich okresach postawy takie należały do wyraźnej mniejszości. W sumie, porównanie wyników badań z trzech okresów sugeruje znaczną liberalizację obyczaju związanego z piciem wina.

Wódka jest wyraźnie w naszym obyczaju napojem przeznaczonym dla dorosłych (Tabela 17). Praktycznie do końca lat 80. nikt z badanych dorosłych nie dopuszczał inicjacji przed pełnoletnością, takie głosy pojawiają się dopiero w początkach lat 90. Opinia mieszkańców wsi i miast w poszczególnych okresach nie różni się w traktowaniu dziewcząt i chłopców. Ogromne różnice zaznaczają się pomiędzy poszczególnymi okresami i tu cezura przebiega pomiędzy latami 50/60. i 80. a pierwszym pięcioleciem lat 90. Opinia publiczna z lat 50/60. i 80. odrębnie traktowała dopuszczal-

TABELA 17

Opinie mieszkańców wsi i miast na temat norm wieku inicjacji wódki w odniesieniu do dziewcząt i chłopców (odsetki badanych).

Populacja i rok badania:	14 lat i poniżej	15-17 lat	18-20 lat	21 lat i powyżej	Nie należy pić wódki	Brak zdania
Wieś	dla dziewcząt:					
1962	0	2	37	20	39	1
1984	0	2	54	6	29	9
1989	0	1	46	7	33	14
1995	0	10	65	8	14	3
	normy dla chłopców:					
1962	0	2	46	39	12	1
1984	0	3	66	18	7	7
1989	0	2	62	16	9	12
1995	0	18	67	6	4	2
Miasto	normy dla dziewcząt:					
1962	0	2	35	21	40	2
1984	0	2	52	7	28	11
1989	0	1	48	9	28	14
1995	0	9	65	8	13	5
	normy dla chłopców:					
1962	0	1	40	39	17	1
1984	0	2	63	18	9	8
1989	0	2	56	15	13	13
1995	0	11	65	9	9	5

ność pierwszych prób z wódką w odniesieniu do kobiet i do mężczyzn. W latach 50/60. przeważająca część dorosłych mieszkańców kraju uznawała wódkę za nieodpowiedni napój dla kobiet a dla mężczyzn- odpowiedni dopiero po przekroczeniu 21 roku życia. W latach 80. ta część opinii nieznacznie się skurczyła, ale nadal mogła mieć znaczący wpływ na kształtowanie zachowań, a zanikła prawie już w początkach lat 90. Można jeszcze dodać, że w latach 80. już wyraźnie zaznacza się dominacja poglądów o stosowności pierwszych prób z wódką po osiągnięciu 18-20 lat. W latach 90. ta norma wieku jeszcze wyraźniej gruntuje się w świadomości społecznej – co w gruncie rzeczy oznacza także liberalizację poglądów społecznych w tej materii.

WNIOSKI

Zestawienie wyników badań opinii publicznej z lat 50/60., 80. i 90. w kwestii granicy wieku, od której można pozwalać młodzieży na picie piwa, wina i wódki ujawnia głębokie zmiany jakie się dokonały zwłaszcza w ostatnim okresie tj. w pierwszej połowie lat 90. Ostatni okres odróżnia od poprzednich wyraźne nasilenie postaw permissywnych, przyzwalających na picie alkoholu przed osiągnięciem pełnoletności. Prawie połowa dorosłych mieszkańców kraju aprobeuje taką wczesną inicjację w

zakresie piwa w odniesieniu do chłopców, a ponad jedna trzecia mieszkańców wsi i 40% mieszkańców miast w odniesieniu do dziewcząt. Zgodę na picie wina przed pełnoletnością wyraża w odniesieniu tak do chłopców jak i dziewcząt co trzeci dorosły mieszkaniec miast, a na wsi co czwarty w odniesieniu do dziewcząt i co trzeci w odniesieniu do chłopców. O prawdziwym wyłomie obyczajowym mówić można w sprawie dostępności wódki dla niepełnoletnich. Na wsi w odniesieniu do chłopców opowiada się za tym co szósty mieszkaniec, co dziesiąty udostępniaby wódkę dziewczętom. W mieście tak w odniesieniu do dziewcząt jak i chłopców za wczesną inicjacją w zakresie wódki opowiada się co dziesiąty mieszkaniec.

Czynnikami najsilniej różnicującymi postawy badanych względem dopuszczalności inicjacji alkoholowej przed osiągnięciem pełnoletności są wiek respondentów oraz wiek w jakim sami wypili swój pierwszy napój alkoholowy. Postawom liberalnym najmocniej sprzyja młody wiek – do 25 lat i własna inicjacja alkoholowa przed przekroczeniem szesnastego roku życia.

Streszczenie

Na jesieni 1995 Instytut Psychiatrii i Neurologii zrealizował ogólnopolskie badania ankietowe na próbie losowej gospodarstw domowych obejmującej 2160 mieszkańców w wieku 15 lat i więcej. Celem badania było dokonanie diagnozy stanu świadomości społecznej w kwestii abstynencji i umiaru w picciu napojów alkoholowych. W artykule omówiono wyniki odnoszące się do poglądów na temat wieku w jakim dopuszczalne może być sięganie po napoje alkoholowe.

Porównanie wyników badania z wynikami podobnych badań realizowanych w 1962 r., 1984 r., i 1989 r. pokazuje na wzrost postaw liberalnych. W latach dziewięćdziesiątych wyraźnie zwiększyły się odsetki osób dopuszczających picie poszczególnych napojów alkoholowych przed osiągnięciem pełnoletności. Trend wieloletni inaczej przebiega w przypadku napojów mocniejszych i piwa. Normy dotyczące piwa były w latach sześćdziesiątych względnie liberalne, w latach osiemdziesiątych wyraźnie spadły odsetki osób dopuszczających picie tego napoju przed osiągnięciem osiemnastego roku życia. W latach dziewięćdziesiątych notujemy wzrost tego odsetka przykraczący poziom z lat sześćdziesiątych. Normy dotyczące wina a szczególnie wódki do początku lat dziewięćdziesiątych były znacznie bardziej restrykcyjne. Dopiero ostatnie lata przyniosły wyraźną zmianę.

Antoni Zieliński, Janusz Sierosławski
Age norms for initiation to alcohol drinking

Summary

A countrywide questionnaire survey was carried out by the Institute of Psychiatry and Neurology on a random sample of households in the fall 1995. The sample consisted of 2160 respondents aged over 15. The aim of the study was a diagnosis of

social consciousness as regards abstinence and moderation in drinking of alcoholic beverages. The paper presents results concerning the issue of the age at which alcoholic beverages drinking is considered admissible.

A comparison of obtained results with the data from previous similar surveys carried out in 1962, 1984 and 1989 indicates an increase in liberal attitudes. Percentages of respondents who perceive drinking of various types of alcoholic beverages

by those under age as admissible have evidently increased in 1990s. Long-term trends are different for liquor and beer. Norms concerning beer drinking were in the 1960s relatively liberal, while in 1980s percentages of respondents perceiving beer drinking as admissible before the age of 18 have clearly dropped. In the 1990s this group of respondents has markedly grown, exceeding the level of 1960s. Norms concerning wine, and particularly, vodka have been much more restrictive, and it is only in the last few years that a clear-cut change was noted.

Key words: alcohol initiation / perceived age norms / survey

PIŚMIENNICTWO

1. Bystron J. S. (1976) *Dzieje obyczaju w dawnej Polsce, wiek XVI -XVIII*
2. Ciembroniewicz J. (1913) *Młodzież szkolna a alkohol*. „Walka z Alkoholizmem” nr 2,3, 4
3. Frączek A. *Rozwój w okresie dorastania a nawykowe palenie i picie*
4. Gnoiński S. (1938) *O alkoholizmie wśród dzieci szkół powszechnych m. Wilna (Badania statystyczne)* „Trzeźwość” nr 11 -12
5. Grudziak-Sobczyk E. (1993) *Alkohol a polska młodzież. Alkohol a zdrowie*, tom 3. Biuro Pełnomocnika Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej d/s Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Warszawa.
6. Kulisiewicz T. (1982) *Alkohol a młodzież*. W: Bądźmy trzeźwi. IW PAX Warszawa.
7. Malanowski J. (1963) *Niektóre zagadnienia konsumpcji napojów alkoholowych w Polsce. Wyniki badania ankietowego z jesieni 1962 r.*, Warszawa, OBOP.PR.
8. Neczaj-Hruzewicz J. (1937) *Alkoholizm wśród dzieci szkół powszechnych ujęty liczbowo*. „Trzeźwość” nr 1-3, Warszawa.
9. Resnik H. (1990) *Youth and Drugs: Society's Mixed Messages*. U.S. Department of Health and Human Services.
10. Stepień E. (1995) *Alkohol a polska młodzież*. Raport 1994. Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.
11. Sierosławski J. (1994) *Zmiany wzorów picia w okresie transformacji społeczno-kulturowej. Alkoholizm i Narkomania*, No 3 (17).
12. Sierosławski J. (1996) *Picie alkoholu przez młodzież*. Świat Problemów. Nr 7 (41), ss. 24-26.
13. Świątkiewicz G. (1995) *Issues of beer*. XXI Doroczne Spotkanie Towarzystwa im Kettila Bruuna, Porto, czerwiec, maszynopis.
14. Święcicki A. (1977) *Alkohol. Zagadnienia Polityki Społecznej*, Warszawa, PWN
15. Zieliński A. (1991) *Normy obyczajowe regulujące stosunek do alkoholu, Alkoholizm i Narkomania*. Wiosna 1991.